

Mamlakat LATIPOVA,

O'zbekiston jurnalistika va ommaviy Kommunikatsiyalar universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi

E-mail: sirojiddin@umail.uz

QarMII dotsenti PhD. Ismoilov D.M. taqrizi asosida

MODELING A LITERATURE LESSON FOR STUDENTS IN AN INCLUSIVE LEARNING ENVIRONMENT

Annotation

This article discusses the importance and methods of modeling literature lessons for students in an inclusive education setting. It highlights how effectively utilizing the speech and aesthetic opportunities in introductory literature classes can engage all students in the learning process and meet their diverse needs. The clear, vivid, and impactful speech of the teacher, along with the knowledge of speech formation mechanisms, helps create motivation for subsequent speech activities at the beginning of the lesson. The article examines interactive methods that enhance students' artistic and cognitive activity, such as small group work, collective discussions, and the use of various technological resources to ensure successful communication and the learning process. Modeling literature lessons in an inclusive education setting helps create equal educational opportunities for all students and increases their interest in learning.

Key words: Software tools, electronic resource, animation, software package, software product, professional activity, technology, project, construction.

МОДЕЛИРОВАНИЕ УРОКА ЛИТЕРАТУРЫ ДЛЯ УЧАЩИХСЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБУЧЕНИЯ

Аннотация

В данной статье рассматривается значение и методы моделирования уроков литературы для студентов в условиях инклюзивного образования. Обсуждается, как эффективно использовать речевые и эстетические возможности на вводных занятиях по литературе для включения всех студентов в учебный процесс и удовлетворения их потребностей. Точный, образный и выразительный язык преподавателя, а также знание механизмов формирования речи позволяют создавать мотивацию для последующей речевой деятельности в начале урока. Рассматриваются интерактивные методы, повышающие художественную и когнитивную активность студентов, такие как работа в малых группах, коллективные обсуждения и использование различных технологических ресурсов для обеспечения успешной коммуникации и учебного процесса. Моделирование уроков литературы в инклюзивном образовании помогает создать равные образовательные возможности для всех студентов и повысить их интерес к обучению.

Ключевые слова: Программных средств, электронный ресурс, анимация, программный пакет, программный продукт, профессиональная деятельность, технология, проектирования, конструкторский.

INKLYUZIV TALIM SHAROITIDA TALABALARGA ADABIYOT DARSINI MODELLASHTIRISH

Annotatsiya

Mazkur maqolada inkluziv ta'lim sharoitida talabalarga adabiyot darsini modellashtirishning ahamiyati va usullari muhokama qilinadi. Adabiyotga kirish darslarida nutqiy va estetik imkoniyatlardan samarali foydalanish, barcha talabalarni o'quv jarayoniga qo'shish va ularning ehtiyojlarini qondirish uchun zarur strategiyalar va metodlar ko'rsatib o'tiladi. O'qituvchining aniq, obrazli va ta'sirli nutqi, shuningdek, nutqni shakllantirish mexanizmlarini bilish, darsning boshida keyingi nutq faoliyati uchun motivatsiya yaratish imkonini beradi. Talabalar uchun badiiy va kognitiv faollikni oshiruvchi interaktiv metodlar, jumladan, kichik guruhli ishlash, jamoaviy muhokamalar va turli texnologik resurslardan foydalanish orqali muvaffaqiyatli muloqot va o'quv jarayonini ta'minlash yo'llari ko'rib chiqiladi. Inkluziv ta'limda adabiyot darslarini modellashtirish, barcha talabalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish va ularning qiziqishini oshirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Innovatsion, elektron resurs, animatsiya, texnologiyalar, dasturiy mahsulot, kasbiy faoliyat, transfer, loyihalash, konstruktorlik.

Kirish. Inkluziv ta'lim zamonaviy pedagogikaning muhim qismidir, chunki u barcha talabalarning ta'lim olish imkoniyatlarini tenglashtirishga qaratilgan. Bu yondashuvda turli qobiliyat va ehtiyojlarga ega talabalar birgalikda ta'lim olishadi, bu esa ularning individual o'sish va rivojlanishiga xizmat qiladi. Adabiyot darslari, ayniqsa, inkluziv ta'limda katta ahamiyat kasb etadi, chunki ular nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki talabalarning estetik didini shakllantiradi, nutqiy va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Adabiyotga kirish darslarida nutqiy va estetik imkoniyatlardan foydalanish, barcha talabalarning ehtiyojlarini qondirish uchun turli strategiyalar va metodlarni qo'llashni talab etadi. Bu darslar orqali talabalar badiiy va kognitiv faollikni oshiruvchi interaktiv metodlar bilan tanishadi, bu esa muvaffaqiyatli muloqot va o'quv jarayonini ta'minlaydi. O'qituvchining aniq, obrazli va ta'sirli nutqi, shuningdek, nutqni shakllantirish mexanizmlarini bilishi, darsning boshida keyingi nutq faoliyati uchun motivatsiya yaratish imkonini beradi.

Mazkur maqolada inkluziv ta'lim sharoitida talabalarga adabiyot darsini modellashtirishning ahamiyati va usullari muhokama qilinadi. Turli pedagogik yondashuvlar va metodlar yordamida adabiyot darslarini qiziqarli va samarali o'tkazish, har bir talabaga ta'lim olishda teng imkoniyat yaratish va ularning qiziqishini oshirish usullari ko'rib chiqiladi. Inkluziv ta'limda adabiyot darslarini modellashtirish, barcha talabalar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish va ularning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi [1].

Talabalarning bilim olish asosi faollik va dialogik yondashuvlariga asoslanadi. Faoliyat quyidagicha amalga oshiriladi: modellashtirish orqali - rejani ishlab chiqish va amalga oshirish - so'ngra ishlab chiqilgan o'quv vaziyatlari va adabiyot darslarining kommunikativ imkoniyatlarini aks ettirish va anglash. Kirish nutqining kommunikativ salohiyati, badiiy asarni tahlil qilish usullari, o'qish va takrorlashning turli turlari, yakuniy darslar amaliyotda ochib berildi: birinchi navbatda auditoriyada

imitatsion modellashtirish, so'ngra maktabda adabiyotni o'qitishning real jarayoni sharoitida.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Inkluziv ta'lim va adabiyot darslarini modellashtirish mavzusida bir qator ilmiy maqolalar va tadqiqotlar olib borilgan. Quyida ushbu mavzuga oid muhim adabiyotlarning tahlili keltirilgan.

1. Tomlinson, C. A. (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms*. Tomlinsonning asari o'qituvchilarga differensial yondashuvni qanday amalga oshirish bo'yicha ko'rsatmalar beradi. Bu yondashuv inkluziv ta'limda juda muhim, chunki har xil darajadagi qobiliyatlarga ega talabalar bir sinfda o'qishadi. Differensial ta'lim o'quvchilarning ehtiyojlariga mos ravishda material va metodlarni o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Bu adabiyot adabiyot darslarini tashkil etishda qo'llanishi mumkin.

2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Vigotskiyning asari ta'lim jarayonida ijtimoiy va madaniy omillarning roli haqida. Uning fikricha, ta'lim ijtimoiy muloqot orqali amalga oshadi va bu jarayonda tilning o'rni katta. Inkluziv ta'limda o'qituvchilar talabalar bilan interaktiv muloqot qilish orqali ularning kognitiv va nutqiy rivojlanishini ta'minlashlari mumkin.

3. Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*.

Gardnerning ko'p intellekt nazariyasi har bir o'quvchining o'ziga xos intellektual kuchli tomonlari borligini ta'kidlaydi. Inkluziv ta'limda bu nazariya o'quvchilarning turli qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, adabiyot darslarida turli metodlardan foydalanib, o'quvchilarning lingvistik, musiqiy, fazoviy va boshqa intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin.

4. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bu asar maktablarda inkluziv ta'limni rivojlantirish bo'yicha amaliy ko'rsatmalar beradi. Mualliflar inkluziya tamoyillari, ta'lim muhitini yaratish va barcha o'quvchilarni jalb etish usullari haqida so'z yuritadilar. Ushbu qo'llanma o'qituvchilarga adabiyot darslarini shunday tashkil etishga yordam beradi.

5. Tomlinson, C. A., & Imbeau, M. B. (2010). *Leading and Managing a Differentiated Classroom*. Tomlinson va Imbeau differensial yondashuvni boshqarish bo'yicha ko'rsatmalar beradilar. Ularning asari o'qituvchilarga turli qobiliyatlar va ehtiyojlarga ega talabalarni qanday qo'llab-quvvatlash, ularning o'qish jarayoniga jalb etish va muvaffaqiyatli muloqotni ta'minlash bo'yicha tavsiyalar beradi. Bu adabiyot adabiyot darslarini tashkil etishda katta yordam beradi.

Yuqoridagi adabiyotlar inkluziv ta'lim va adabiyot darslarini modellashtirish bo'yicha qimmatli nazariy va amaliy ma'lumotlar beradi. Ushbu adabiyotlar yordamida o'qituvchilar turli qobiliyat va ehtiyojlarga ega talabalarni o'qitishda samarali yondashuvlarni qo'llashlari mumkin. Differensial ta'lim, ijtimoiy muloqot va ko'p intellekt nazariyalari asosida tashkil etilgan darslar, har bir talabaga ta'lim olishda teng imkoniyat yaratishga yordam beradi va ularning qiziqishini oshiradi.

Navoiyning she'riyatini o'rganish metodikasini tadqiqot pedagogik modellashtirish eksperimenti orqali o'rganish, adabiyot ta'limida talabalar uchun innovatsion va o'ziga xos usullarni rivojlantirishga yordam beradi va o'quvchilar uchun adabiy asarlar va ijodiy qobiliyatlarni tushuntirishning eng yaxshi usullarini ta'lim etish imkoniyatini yaratadi.

Talabalar bilimini yangilash uchun "Adabiyot darslarini modellashtirish muammolari va o'quv muloqoti muammolari" mavzusida seminar o'tkazish mumkin. Bu yerda o'qituvchi ta'sir obyekti bo'lib chiqadi: ma'ruzachilar o'z fikrlarining to'g'riligini unga va boshqa talabalarga isbotlaydilar.

Bunday yangilash quyidagi hisobotlar, savollar va vazifalar mavzulariga asoslanishi mumkin:

1. Ta'limda "model" va "modellash" tushunchalaridan foydalanish imkoniyatlari.

2. Filologik tahlil modellari va ularni maktab amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari (uchtadan ko'p bo'lmagan modellarni ko'rsating).

3. Tematik rejalashtirish muammosi: nimani rejalashtirish kerak va nima uchun. (Mavzuli rejalashtirishni model deb atash mumkinmi? Uning turini qanday aniqlagan bo'lardingiz?) Uslubiy adabiyotlarda berilgan ikki turdagi rejalashtirishni solishtiring.

4. Maktabda qanday dars modellarini eng maqbul deb hisoblaysiz?

Bunday dars natijalarini sarhisob qilishni quyidagi savolga qisqartirish kerak: shoir ijodining uslubiy konsepsiyasini takomillashtirish nuqtai nazaridan siz uchun qaysi bilim ko'proq mos keladi?

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi, ilmiy va ilmiy-amaliy tadqiqotlarni amalga oshirish va o'rganish jarayonida qo'llaniladigan tizimli va nizomli usullar to'plami hisoblanadi. Bu metodologiya, tadqiqotning maqsadlari, usullari, ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va natijalarni ta'kidlash jarayonlarini o'rganishda yordam beradi. Tadqiqot metodologiyasi o'z ichiga matematik, falsafa, ilmiy ma'rifatsunoslik va metodologik prinsiplar to'plamini o'z ichiga oladi.

Asosiy tadqiqot metodologiyalari:

Eksperiment metodologiyasi: Bu metodologiyada to'g'ri amaliyotlar o'tkaziladi va natijalar analiz qilinadi. Eksperiment, shartnomalar tuzish, obyektivlik va ilmiy doimiylikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Deskriptiv metodologiya: Bu metodologiyada hodisalar yoki amaliyotlar haqida to'liq tavsiflovchi ma'lumotlar yig'ilib, ta'riflangan. Bu usul ma'lumotlarni tavsiflash va o'rganishda foydalaniladi.

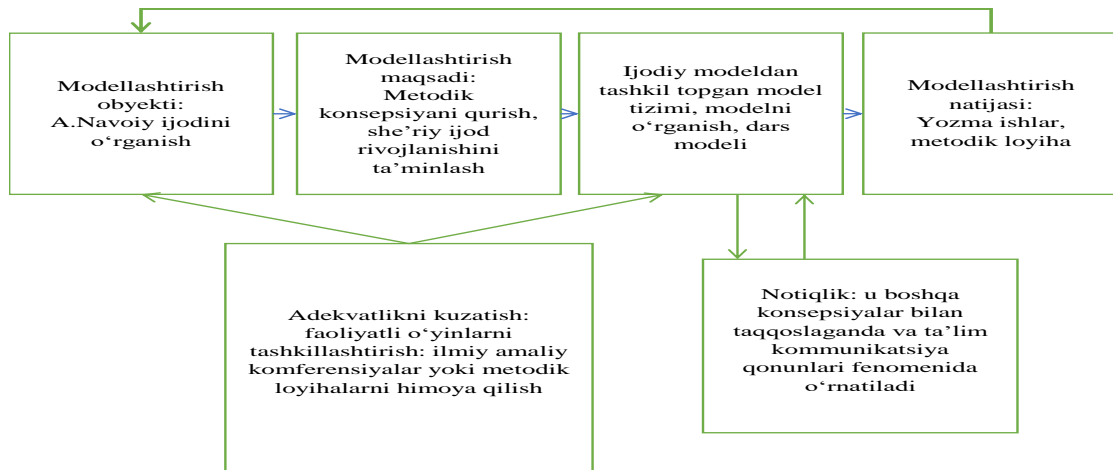
Teoriya asoslangan metodologiya: Bu metodologiyada amaliyoti to'liq tushuntirish uchun muayyan ilmiy teoriyalar yoki tushunchalar asosida amaliyotlar o'tkaziladi.

Bu metodologiyalar o'zaro bog'liqlik va kombinatsiyalar bilan foydalaniladi va tadqiqotchilar o'zlariga mos keluvchi metodlarni tanlashadi, asosiy maqsad esa ilmiy va ilmiy-amaliy tadqiqotlarining maqsad va ma'lumotlarni o'rganish jarayonida o'z maqsadlari va talablariga mos ravishda foydalanishdir.

Barcha ishlar aloqa xususiyatlarini tushunish bilan o'tadi, ko'rib chiqilayotgan modellarning kommunikativ salohiyati baholanadi.

Dars modellashtirish bo'yicha talabalar faoliyatini retrospektiv tahlil qilishdan iborat diagrammani too'ldirish bilan yakunlanadi (1-rasm).

Vizual ravishda taqdim etilgan modellashtirish jarayoni talabalarga birinchi bosqichda bajarilgan ishlarning o'ziga xos xususiyatlarini tushunishga yordam beradi va ular mustaqil ravishda ular tomonidan taqdim etilgan modellarning izchilligini aniqlash uchun ularni taqqoslash kerak degan xulosaga kelishadi[4].

1-rasm. "Modellashtirish jarayonining mazmuni"

Tahlil va natijalar. "Tahlil va natijalar" deb tasavvur etilganida, tadqiqotning o'ziga xos metodologiyasi va natijalarining yig'ilishi kabi qadimiy ilmiy tushunchalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Tahlil va natijalar, amaliyotning aniq maqsadi va so'ralgan savollarga javob topish uchun ilmiy va metodologik jarayonlarni o'z ichiga oladi.

Tahlil: Tadqiqotchilar ma'lumotlarni yig'ib olish va uning asosida tahlil qilish uchun turli usullardan foydalanadi. Kvantitativ tadqiqotlarda statistik ma'lumotlarni o'lchash va tahlil qilish odatda amalga oshiriladi, kualitativ tadqiqotlar esa o'zgaruvchan ma'lumotlarni tahlil qilishda ishlatiladi. Tahlil jarayonida, tadqiqotda ko'rib chiqilgan xulosalar, qoidalar va sababli o'zgarishlar tushuntiriladi.

Natijalar: Tadqiqot natijalari, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish natijasida olingan ilmiy javoblar va o'zgarishlarning aks etishidagi o'zgarishlarni tushuntiradi. Bu natijalar, tadqiqotchilar tomonidan amaliyotning maqsad va muhimliklariga ko'ra ta'kidlangan bo'lib, ular tadqiqotning ilmiy unumdorligi va o'ziga xosliklarini o'z ichiga oladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqotda muhim ahamiyatga ega, chunki ular o'quvchilarning ilmiy faolliklari, teorik bilimlari va amaliy qobiliyatlarini ustida katta ta'sir qiladi. Bu jarayonlar ilmiy ilimga katta imkoniyat beradi va yangi bilimni rivojlantirishga olib keladi.

Darslar va o'qitish metodlarini tahlil qilinganda ularning kommunikativ salohiyati baholanadi: sinfda ta'lim o'zaro ta'sirini qo'llash muloqotning muammoli sohalarini darhol ko'rsatadi.

Algoritmik modellashtirish tipik harakatlarni ajratib olish imkonini berdi va bu, o'z navbatida, ulardan ba'zilarini ishlatishdagi muvaffaqiyatsizliklarni tushunishga yordam berdi.

Modellashtirish prognozlash usuli va modellashtirishni o'rgatish vositasi sifatida amalga oshirildi[6].

PowerPoint dasturi talabalarga adabiyotda axborot obyektini modellashtirish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Bu dastur talabalarga adabiyot darslarida badiiy asarni ta'qib qilish va taqdim etishda keng va samarali foydalanish imkonini beradi. Quyidagi vazifalar PowerPoint dasturi orqali amalga oshirilishi mumkin:

Taqdimot matnini sig'imli qilish: PowerPoint orqali talabalarga taqdimot matnini sig'imli va tuzilgan ravishda taqdim

etishga yordam beradi. Bu, o'quvchilarga badiiy asar yoki shoir ijodining asosiy semantik bosqichlarini tushuntirishda yordam beradi, masalan, qahramonlar, muhim hodisalar va asarning asosiy mavzulari.

Badiiy asar sifatida ko'rish: PowerPoint dasturi o'quvchilarga adabiy asarni badiiy asar sifatida ko'rish va tahlil qilish imkonini beradi. Bu, tasviriy san'at va musiqiy asarlar bilan bog'liq turli xil assotsiatsiyalar yaratish orqali adabiy asarni o'quvchilarga qiziqarli va yaxshi tushuntirilgan ko'rinishda taqdim etishga yordam beradi.

Rangli dizayn: PowerPoint dasturi rangli dizayn yaratishga imkon beradi, bu esa o'quvchilarning taqdimotni tushunarli va qiziqarli ko'rishiga yordam beradi. Asarning mavzusiga mos ranglarni tanlash va o'quvchilarning diqqatini jalb qilish uchun foydalanish mumkin.

Interaktivlik: O'quvchilar bilan interaktiv muloqot yaratish uchun PowerPoint dasturi yaxshi vositadir. Savollar, javoblar va interaktiv elementlar qo'shish orqali o'quvchilarning ishtirok etish darajasini oshirish va adabiy asarni o'rganish jarayonini qiziqarli qilish mumkin.

Shunday qilib, PowerPoint dasturi adabiyot darslarida badiiy asar yoki shoir ijodini tushuntirish va ta'lim olishda keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Bu dastur o'quvchilarning tushunish va o'zlashtirish darajasini oshirishga yordam beradi va taqdimotning tashqi shaklini kuchaytiradi [7].

Didaktik materialning retseptiv tashkil etilishi vizual, eshitish kabilarni belgilaydi. Didaktik materialning moddiy va texnologik amalga oshirilishi uning bosma, kompyuter va mavzu-model variantlarini farqlash imkonini beradi[8].

Xulosa va takliflar. Didaktik materialni tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari ko'p jihatdan u xizmat ko'rsatadigan ta'lim sohasi - gumanitar yoki tabiiy fanlarning semantikasi bilan belgilanadi. Ushbu omillarning kombinatsiyasi didaktik material modelining umumiy tasnifining asosini tashkil qiladi. Shunday qilib, talabalarning ushbu yo'nalishdagi darsdan tashqari mashg'ulotlari axborot texnologiyalarini doimiy ravishda takomillashtirishni hisobga olgan holda adabiyot darslarini modellashtirish ko'nikmalarini oshirishga imkon berdi.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони.// Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. Б.39.
2. Покасов В.Ф. Управление качеством образования современной школы (методические материалы) // автор-состав. – Ставрополь. 2012. – 145 с.
3. Гомулина Н.Н. Применение новых информационных и телекоммуникационных технологий в школьном физическом и астрономическом образовании: Дисс. канд. пед. наук: 13.00.02. – М.: МГПУ, 2003.-332 с. РГБ ОД, 61:03-13/1698-6.
4. Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», - Тошкент. 2010, №1, -54-57 б.
5. Шоштаева Е.Б. Интегральная технология обучения как основа повышения качества образовательного процесса: автореф. дис. канд. пед. наук. //Е.Б. Шоштаева. – Карачаевск: 2003. – С. 23.

6. Хамидов В.С. Таълим тизимида кескин бурилишга сабаб бўлган 4 дастур ҳақида. «Infocom.uz», - Тошкент, 2010.
7. Turaev S.J. Methods of the using of software program Microsoft Excel in practical and laboratory occupation on physics, Scientific Bulletin of Namangan State University: 2019.
8. Смолкин, А.М. Методы активного обучения: [Метод. пособие для преподавателей и организаторов проф. и экон. обучения кадров] / А. М. Смолкин. – М.: Высш. шк.,1991. – с. 175.